

Denken en geloven bij Gerard Bodifée

Jart Voortman

Abstract Gerard Bodifée is een veelzijdige Vlaamse auteur op het gebied van geloof en wetenschap. In deze bijdrage gaat het over de vraag hoe Bodifée zijn geloof verantwoordt ten opzichte van moderne wetenschappelijke kennis en ook over wat de inhoud is van zijn geloof. Wetenschap en religie vertegenwoordigen voor Bodifée twee benaderingen van de werkelijkheid, die complementair zijn, maar niet met elkaar vermengd kunnen worden. Hoewel Bodifée oog heeft voor spanningen tussen geloof en wetenschap overweegt in zijn oudere publicaties de harmonie tussen deze. Bodifée is over het algemeen zorgvuldig in zijn bijbeluitleg. Inhoudelijk formuleert Bodifée zijn geloof echter meer in filosofische termen.

In Vlaanderen is Gerard Bodifée een belangrijk auteur op het vlak van geloof en wetenschap. In Nederland is zijn werk niet zo bekend. De bedoeling van dit artikel is om zijn werk te introduceren en in te gaan op de manier waarop hij de verhouding tussen geloof en wetenschap benadert.

Gerard Bodifée is een Vlaamse sterrenkundige, die in 1985 promoveerde over stervorming. Daarna was hij een aantal jaren wetenschappelijk redacteur bij het dagblad De Standaard en columnist bij het weekblad Knack. Ook werkte hij mee aan wetenschappelijke programma's op de Vlaamse televisie.

Vanaf 1994 is hij zelfstandig auteur. Gerard Bodifée schreef ruim twintig boeken.

Een viertal van die boeken zit vooral op zijn vakgebied de sterrenkunde.

Andere boeken komen voort uit zijn journalistieke periode. Vaak zijn het bundelingen van korte columns met observaties over natuurkundige fenomenen, biologie, muziek, ecologie, enz. Een prachtig publicatie in deze categorie is het boek *Klassieken van de wetenschap*, waarin Bodifée het werk van wetenschappers bespreekt. Uiteraard komen in dit boek de grote namen aan bod: Newton, Galilei, Einstein, Schrödinger, Feynman, enzovoorts. Maar ook minder grote goden hebben zijn aandacht: Marcel Minnaert, Maurice Maeterlinck, Ilya Prigogine.... Bodifée weet waarover hij schrijft en het mooie van zijn stijl is dat hij zijn gevoel laat meespreken. Door zijn persoonlijke benadering wordt je nieuwsgierigheid geprikkeld.

De derde categorie is meer filosofisch van aard. Bodifée heeft de klassieken gelezen en veel van zijn beschouwingen beginnen met de Griekse filosofie.

Bodifée is dus een veelzijdig auteur, die zich als gelovige katholiek zonder complexen in onze geseculariseerde samenleving beweegt. Het zijn er maar weinig die met zo'n eruditie zich publiekelijk uitspreken voor het christelijk geloof.

reductionisme

Net als bij andere christelijke auteurs¹ verzet Bodifée zich tegen het reductionisme dat ons hele bestaan denkt te herleiden tot enkel natuurwetenschap. Hij zegt dat Richard Dawkins in *The selfish Gene* eigenlijk heel onbiologisch over leven spreekt (2007 132). Niet de genen zijn volgens Bodifée de actoren, maar de levende organismen als dragers ervan. In dezelfde lijn verzet hij zich tegen het behaviorisme van de psycholoog Burrhus Skinner die motivatie, verlangens, gevoelens en levenshouding als psychologische categorieën wilde negeren (1994 135-139). Hierdoor wordt de essentie van wie wij mensen zijn buiten beschouwing gelaten.

---

¹ Zie bijvoorbeeld Dinesh D'Souza, *Het christendom is zo gek nog niet*, 196,304,305.

De moderne wetenschap ziet niet alleen geen God aan het begin van de wereld, maar ook geen levende ziel binnen de wereld. Wat van de mens overblijft, is een moleculaire combinatie, even levenloos als de al eerder doodverklaarde God (2003 159).

Geen apologetiek

Anderzijds kun je Gerard Bodifée moeilijk een apologeet noemen. In dit verband bedoelen we daarmee: iemand die via een bepaalde redering of argumentatie de logica van het christelijk geloof wil aantonen.

Binnen het huidige wetenschappelijke wereldbeeld zijn er mogelijk op een paar punten aanknopingspunten met het christelijk geloof. Ten eerste is de wereld waarin wij leven vanuit natuurkundig opzicht bijzonder onwaarschijnlijk vanwege de zogenaamde fine-tuning van het universum.

Ten tweede is een levende cel een dermate complex systeem, dat er tot op heden op geen enkele manier een wetenschappelijke verklaring is voor het ontstaan van leven. Een derde argument, dat soms gebruikt wordt, is het bestaan van wonderbaarlijke ervaringen, die niet op een natuurlijke manier kunnen worden verklaard. Hieronder geef ik kort aan hoe Gerard Bodifée met deze zaken omgaat.

1. In *Een kosmos afgestemd op het leven* bespreekt Bodifée de grote natuurkundige onwaarschijnlijkheden van de wereld waarin wij leven. De sterke atoomkracht, die precies het juiste veelvoud (10^{40} !) is van de gravitatiekracht. Onze kosmos, die precies het goede evenwicht heeft tussen expansie en samentrekking. Zouden deze en andere parameters maar een beetje afwijken, dan zouden er geen sterren gevormd kunnen worden. Dan zou het belangrijke element Koolstof niet gevormd kunnen worden, enzovoorts. Dit bracht Brandon Carter er in 1974 toe om te spreken over het antropische principe. Kun je zeggen op wetenschappelijke gronden dat deze kosmos kennelijk bedoeld is om leven op aarde mogelijk te maken? Hoewel Bodifée hier bij wijze van spreken voor een open doel staat om te scoren geeft hij de bal af. Bodifée zegt dat wetenschap zich bezig houdt met het opsporen van oorzaken. Doelen en intenties behoren niet tot het terrein van de wetenschap, maar liggen in de sfeer van de religie (183,184). De aanname dat ons universum een van de ontelbaar velen is voor Bodifée wel wetenschappelijk. Al lijdt deze oplossing volgens hem wel aan 'metafysische buitensporigheid' (186).
2. In een opmerkelijk artikel² zette Herman van Eck onlangs in dit tijdschrift uiteen dat er wetenschappelijk zelfs niet een begin is van een verklaring voor de oorsprong van het leven. De fundamentele verwantschap van alle levensvormen is de afgelopen 150 jaar gedetailleerd in kaart gebracht. Maar hoe het leven op een natuurlijke manier kan zijn ontstaan blijft een groot raadsel.

Voor de filosoof Anthony Flew was in het afgelopen decennium de onherleidbaarheid van zich reproducerend leven uit dode materie een belangrijk argument om zijn atheïsme te herroepen.³

Hoewel verwondering een terugkerend element is in de beschouwingen van Bodifée, is het duidelijk dat hij weinig affiniteit heeft met de voorstelling dat we op dit punt een aanwijzing hebben dat God aan het begin van het leven staat. Bodifée kan niet meegaan met deze interpretaties, omdat op deze wijze het pad van de wetenschap verlaten wordt. Filosofisch sluit Bodifée zich aan bij Immanuel Kant, die stelde dat het niet mogelijk is over causaliteit te spreken buiten de empirie om (2013 onder 4).

De moderne wetenschap ziet niet alleen geen God aan het begin van de wereld, maar ook geen levende ziel binnen de wereld

²Fossielen in het DNA en hun betekenis voor het gesprek met creationisten, Radix 2009 nr. 3

³http://en.wikipedia.org/wiki/Antony_Flew

3. Wonderen nemen in de Bijbel een belangrijke plaats in. Maar voor Bodifée kunnen ze de wetenschappelijke toets der kritiek niet doorstaan (2007 48). Een inbreuk op de natuurwetten is uitgesloten. Bovendien zijn veel beweringen over wonderen ongeverifieerd. Veel beter is het daarom te zoeken naar de betekenis achter de wonderverhalen. Wonderverhalen hebben in de Bijbel niet het oogmerk om historische gebeurtenissen weer te geven. De boodschap van wonderverhalen is dat de wereld goed is en gewild.

Aan het einde van een onderlegd betoog (2007 163) komt Bodifée uit bij de ultieme vraag: bestaat God? Bodifée stelt dat op deze vraag ten diepste niet een rationeel antwoord te geven is. De gelovige spreekt over wat hij voelt (2007 94). God is voor Bodifée niet definieerbaar, zoals liefde evenmin definieerbaar is (2007 12). Geloof is vertrouwen dat niet gebaseerd is op de rede of de empirie (2007 115).

Bodifée kiest niet zonder reden voor deze benadering en staat hierin ook niet alleen. Een probleem is evenwel dat in deze benadering de relatie tussen God en onze empirische werkelijkheid niet meer vastgesteld kan worden. God is alleen nog maar ervaarbaar in de menselijke beleving, in de aanvaarding van het bestaan, de ervaring van geluk en het besef van zin. Hoe kunnen gelovigen God de Schepper blijven noemen als alles van de oerknal tot heden wetenschappelijk te beschrijven is als een natuurlijk proces? Anders gezegd: theïsme is het gedachtegoed dat aanneemt dat God (of goden) zich bemoeit met deze aarde. Als dat nergens bevestigd wordt, dan zit het christelijk geloof wel met een probleem.

*God is niet
definieerbaar, zoals
liefde evenmin
definieerbaar is*

Religie en wetenschap

Wetenschap en religie vertegenwoordigen voor Bodifée twee benaderingen van de werkelijkheid, die complementair zijn, maar niet met elkaar vermengd kunnen worden. Als religieuze teksten opgevat worden als wetenschap, dan komen we uit bij pseudowetenschap. Omgekeerd leert de Bigbangtheorie ons niets over God als schepper en de kwantummechanica is fysica en geen mystiek (2007 13). Omdat er geen raakpunten tussen geloof en wetenschap zijn, kan er ook geen conflict zijn tussen de twee (2007 12). Religieus geloof kan niet met de rede worden weerlegd, evenmin bevestigd als het met argumenten wordt ondersteund (2013, onder 5.).

We laten hier Bodifée zelf aan het woord:

Wetenschap spreekt over moleculen en kristallen. Ze meet en registreert. Ze noteert feiten. Religie gaat over beleving, over gevoel.

Wetenschap zoekt oorzaken en verklaringen. In religie gaat het over verlangen, verwachting en hoop (2007 133,134). Geloof kan niet bewezen worden (2003 311). Het voorwerp van wetenschappelijk onderzoek is de onverschillige materie. Het voorwerp van de religieuze beschouwing is God, de totale verschilligheid. (2007 134).

In de wetenschap gaat het om observeren en definiëren. In religie gaat het om rituelen en mythes. (2007 12)

Wetenschap spreekt over de oorsprong van het bestaan, religie wijst naar de bestemming. (2007 15,135)

We hebben de indruk dat Bodifée in deze stellingname wat onnauwkeurig is. Ten eerste gaat Bodifée hier uit van een vrij enge definitie van wetenschap. Wetenschap en natuurwetenschap worden bij hem bijna aan elkaar gelijkgesteld. Met dit uitgangspunt zouden de menswetenschappen voor een groot deel niet op de universiteit thuis horen.

Elders⁴ stelt Bodifée dat ethiek (‘een opstand van de mens tegen de voormenselijke natuur’ 2003 193) nooit voorwerp van wetenschappelijk onderzoek kan zijn. Toch wordt ethiek wel op de universiteit gedoceerd.

Ten tweede is het onderscheid tussen wetenschap en religie soms wel erg schematisch. In religie houdt men zich ook bezig met het verleden. En natuurwetenschap houdt zich niet alleen bezig met dode materie. In de gedragsbiologie gaat het bijvoorbeeld over moraal in het dierenrijk.

Omdat er geen raakpunten tussen geloof en wetenschap zijn, kan er ook geen conflict zijn

Het belangrijkste wat Bodifée echter wil zeggen is: natuurwetenschap tracht via onderzoek iets steekhoudends over deze werkelijkheid te zeggen.

Religie geeft vanuit een besef van transcendentie richting aan ons menselijke leven. Zonder religie verdwijnt de zin in ons begrensde bestaan (2007 15).

Samenvattend in eigen woorden: wetenschap is op zoek naar feiten, in religie gaat het om beleving. Vanuit deze boedelscheiding is inderdaad een harmonisch

samenleven van religie en wetenschap mogelijk. De analyse is echter te schematisch.

Wetenschappelijke kennis over het lijden in de natuur en rampspoed in de geschiedenis zet het persoonlijk Godsgeloof onder druk. En omgekeerd: als een gelovige zegt dat God zich met deze wereld bemoeit, dan zal hij dat op een of andere manier ook moeten ervaren in deze werkelijkheid. Anders droogt zijn geloof op. We komen hier nog op terug.

filosofie versus de Bijbel

Bodifée zegt:

Mijn geloof in God is mijn geloof in het bestaan zelf. God is voor mij het volle bestaan. Mijn geloof in het bestaan is mijn vertrouwen dat het bestaan goed is, dat God goed is, dat de zon goed is, dat de steen goed is, en dat het goed is dat ik besta. (2007 164).

Dat God en het bestaan aan elkaar gelijk worden gesteld⁵ heeft meer een filosofische achtergrond dan een Bijbelse. In de Bijbel staat God boven de geschiedenis en heeft God persoonlijke ontmoetingen met mensen.

Bodifée beroept zich op Ex. 3:14, waarin de naam Jahwe wordt uitgelegd: ‘Ik ben, die is’.

Het ‘zijn’ van God is niet een bestaan dat in de tijd verloopt, maar een bestendige, tijdloze, volkomen tegenwoordigheid. Voor een tijdloos bestaan is geen verleden dat voorbij is, geen toekomst die nog moet komen, maar is alles nu... Tijdloos bestaan is zuiver ‘er-zijn, een bestendige aanwezigheid, die niet ontstaat en vergaat, maar is. Alle momenten zijn nu-momenten... Het zijn van God is een volledig zijn... (2007 104,105).

Dat God en het bestaan aan elkaar gelijk worden gesteld heeft meer een filosofische dan een Bijbelse achtergrond.

Over het algemeen is Bodifée zorgvuldig in zijn Bijbeluitleg, maar hier is hij toch in het voetspoor van een lange traditie op een dwaalspoor gekomen. De naam van God is in de eerste plaats verhullend, zoals de persoon die met Jacob in de nacht vocht, zijn naam niet wilde prijsgeven (Gen 32:30). Er is echter ook de betekenis dat God bij ons wil zijn (3:12). De NBV vertaalt de naam met: ‘Ik zal bij je zijn’ en ‘Ik zal er zijn’. De Godsnaam nodigt

⁴Natuurlijke ongehoorzaamheid, 111

⁵Zie ook 2003 326

ons dus niet uit tot abstracte speculaties, maar duidt juist op de verbondenheid van God met de mensen.⁶

Hoewel Bodifée de christelijke traditie trouw wil zijn, zijn er vele Bijbelse begrippen die ik mis: vergeving, de kerk, de opstanding, de wederkomst van Christus, eeuwig leven. In plaats daarvan vinden we (vooral in *Tot bestaan bestemd*) vele abstracte beschouwingen, die maar weinig kunnen bevredigen.

Het ik-zijn is wezenlijk tijdelijk. Je moet niet eeuwig willen bestaan... Niet ik besta dus eeuwigdurend, maar het ik dat ik ben zal nooit meer niet zijn... In wezen kan er maar één ik zijn, zoals ook het universum in wezen één allesomvattend 'nu' is.... De verschrikkingen van de geschiedenis zijn het voorlopige tekort aan zijn en worden weggenomen in de loop van de ontwikkeling van de wereld (2003 283-286).

De voltooide wereld is een veel/eenheid van elk 'ik' en van elk ding dat op elk moment bestaan heeft en waarvan elk op zichzelf gegroeid is tot het 'al'. Dit eeuwige 'nu' is het volkomen 'zijn' (2003 325).

het probleem van het kwaad

Voor gelovigen en niet-gelovigen is de belangrijkste kwestie die hun levenshouding bepaalt de vraag naar het waarom van het lijden in de wereld. Atheïsten trekken hierbij een radicale conclusie. Voor theïsten is bij deze vraag in meerdere of mindere mate sprake van een spanningsveld.

Bodifée weet de vragen die hier liggen goed te verwoorden:

'De hemel verkondigt de glorie van God', jubelt de psalmist, maar de moderne astronoom observeert exploderende sterren en alles verzwelgende zwarte gaten. De grote Bouwmeester heeft een inferno geschapen...

Veel soorten zijn schadelijk voor anderen, wreedaardig, bloeddorstig... De evolutie van het leven op aarde is geen opbeurende geschiedenis... (2003, 154,153)

In 1710 publiceerde de filosoof Leibniz het boek *Theodizee*. In dit boek ziet Leibniz onze wereld als de best mogelijke. Zijn beleving van die wereld is die van harmonie. Na de aardbeving van 1755 in Lissabon, waarbij 30.000 mensen omkwamen, valt Voltaire Leibniz frontaal aan: 'Gij roept het uit: 'alles is goed' ..., het heelal spreekt u tegen en uw eigen hart'. Bodifée zegt: Voltaire heeft gelijk (2003, 45).

Toch zien we dat Bodifée de neiging heeft om de scheuren in ons bestaan te dichten en om tegenstrijdigheden weg te harmoniseren. Bodifée leunt op Augustinus en Thomas van Aquino als hij zegt:

Het kwaad, dat zich in de werkelijkheid manifesteert, is wat in deze nog onvolkomen wereld aan het zijn ontbreekt. Het kwaad *bestaat* dus niet, het is een niet-bestaan, een tijdelijke deficiëntie van de werkelijkheid, ... een restant leegte van voor het bestaan (2003,49,50).

De formulering dat het kwaad een vorm van niet-zijn is, lost niets op en ik heb de indruk dat Bodifée in een recente publicatie het zwaartepunt van zijn betoog wat anders legt. In *Hindert de rede de religie* heeft Bodifée het over 'de natuurlijke spanning tussen religie en rationaliteit' (2013 onder 9.). Daarin ziet hij aanknopingspunten tussen ons hedendaags agnosticisme en de apofatische religiositeit⁷, die alleen in ontkenningen over God wil spreken. Een verschil is uiteraard wel, dat de mystici in de Middeleeuwen in hun

Het kwaad *bestaat*
niet. Het is een niet-
bestaan

⁶C. Houtman stelt in *Exodus I*, COT Kampen 1986, 103 dat het in Ex 3:14 gaat om een idem per idem constructie. Het heeft een afwerende connotatie en kan vertaald worden met 'Ik ben wie ik ook maar ben'. Iets vergelijkbaars vinden we in Gen 32:30 en Re 13:17 waar God/de engel zijn naam niet onthult. Houtman ziet in de Godsnaam daarnaast de voorstelling dat God betrokken is op zijn volk.

⁷ een begrip van de pseudepigraaf Dionysius de Areaopagiet uit de zesde eeuw.

ontkenningen God willen verheerlijken. De verbinding tussen hedendaags agnosticisme en geloof is echter wel mogelijk.

Hoe gaan wij als gelovigen om met het probleem van het kwaad? Bodifée heeft de neiging om het te zoeken in een filosofische formulering waarin het kwaad in een verdwijnpunt wordt opgelost. Ik zou de nadruk willen leggen op God, die zich heeft geopenbaard.

Voor gelovigen is er geen intellectueel bevredigend antwoord op de vraag naar het waarom van het lijden. Er zijn echter wel manieren waarop je als gelovige met die vraag om kunt gaan. In Psalm 77 vraagt de dichter: is God ons vergeten (10)? Is hij wispelturig (11)? De vragen bezorgen hem slapeloze nachten. Maar dan, na de crisis is er toch weer geloof en vertrouwen. Het scharniers is: ik denk terug aan de daden van de Heer (12). De schrijver weet het: door een zee van moeilijkheden is er een weg. Dat was bij Mozes zo en dat is nu nog steeds zo (20,21)

In het boek Job is een vergelijkbare beweging. In allerlei varianten wordt de vraag gesteld: hoe kan al dat lijden Job als rechtvaardige treffen? Maar dan als Job kijkt naar de natuur weet hij: ik heb gesproken over dingen waar ik geen verstand van heb (42:3). Dit stil worden vormt zijn eigenlijke ontmoeting met God.

Hoe heeft Paulus al de beproevingen van zijn reizen doorstaan? Doordat hij wist van Gods openbaring. *Gods openbaring legt meer gewicht in de schaal dan de vragen die er zijn* (Rom 8:18; 2 Kor 4:16 e.v.). Paulus heeft een ontmoeting gehad met de opgestane Jezus. Zonder dat begrijpen we niets van zijn leven en van wat hem gemotiveerd heeft.

Als moderne mensen zeggen dat God niet kan handelen in strijd met de natuurwetten, dan is dat ook een apriori. Het is opmerkelijk hoe verkrampd vooraanstaande sceptici reageren als ze geconfronteerd worden met gebeurtenissen, die geen natuurwetenschappelijke verklaring hebben. We kunnen dat hier niet uitwerken.

conclusie

De grote kracht van Gerard Bodifée is zijn veelzijdigheid en zijn enorme belesenheid. In de natuurwetenschappen is hij thuis. Hij heeft de klassieke filosofen gelezen, maar ook Kant en Popper. Hij heeft grondig nagedacht over belangrijke bijbelgedeelten en niet in de laatste plaats: hij kan schrijven.

Het is gebleken dat Bodifée soms op een ander denkspoor zit dan ondergetekende.

Eigenlijk is het in de kerk vrij normaal om dat te ontdekken. Wat mij echter verbindt met hem dat is zijn passie om te weten en zijn drang om te begrijpen.

Drs. J.J.A.M. (Jart) Voortman is als theoloog werkzaam in het godsdienstonderwijs in België.
E jartvoortman@hotmail.com, I www.jartvoortman.be

Literatuur

Bodifée, G. (2013) *Hindert de rede de religie?* artikel in: Acta Comparanda 2013, faculteit voor Vergelijkende godsdienstwetenschappen Antwerpen, <http://www.bodifée.be/nl-BE/Layout001.aspx?PID=149>

Bodifée, G. (2007) *God en het gesteente, Waarover religie en wetenschap spreken en zwijgen*, Kampen: Ten Have,

Bodifée, G. (2005) *Een kosmos afgestemd of het leven*, artikel in C. Dekker, e.a. *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp*, Kampen: Ten Have,

Bodifée, G. (2003) *Tot bestaan bestemd, Over de weg die het niets met het zijn verbindt*, Kapellen (B): Pelckmans,

Bodifée, G. (1997) *Natuurlijke ongehoorzaamheid, Apologie voor een ordeverstoring*, Kapellen (B): Pelckmans,

Bodifée, G. (1994) *Klassieken van de wetenschap*, Groot-Bijgaarden (B): Scoop